

РЪЧЪ

НА

Ив. Ев. Гешовъ

ПРОИЗВЕСЕНА НА 14 ОКТОМВРИЙ 1904 ГОДИНА

по случай

десетгодишното юбилейно празнуване

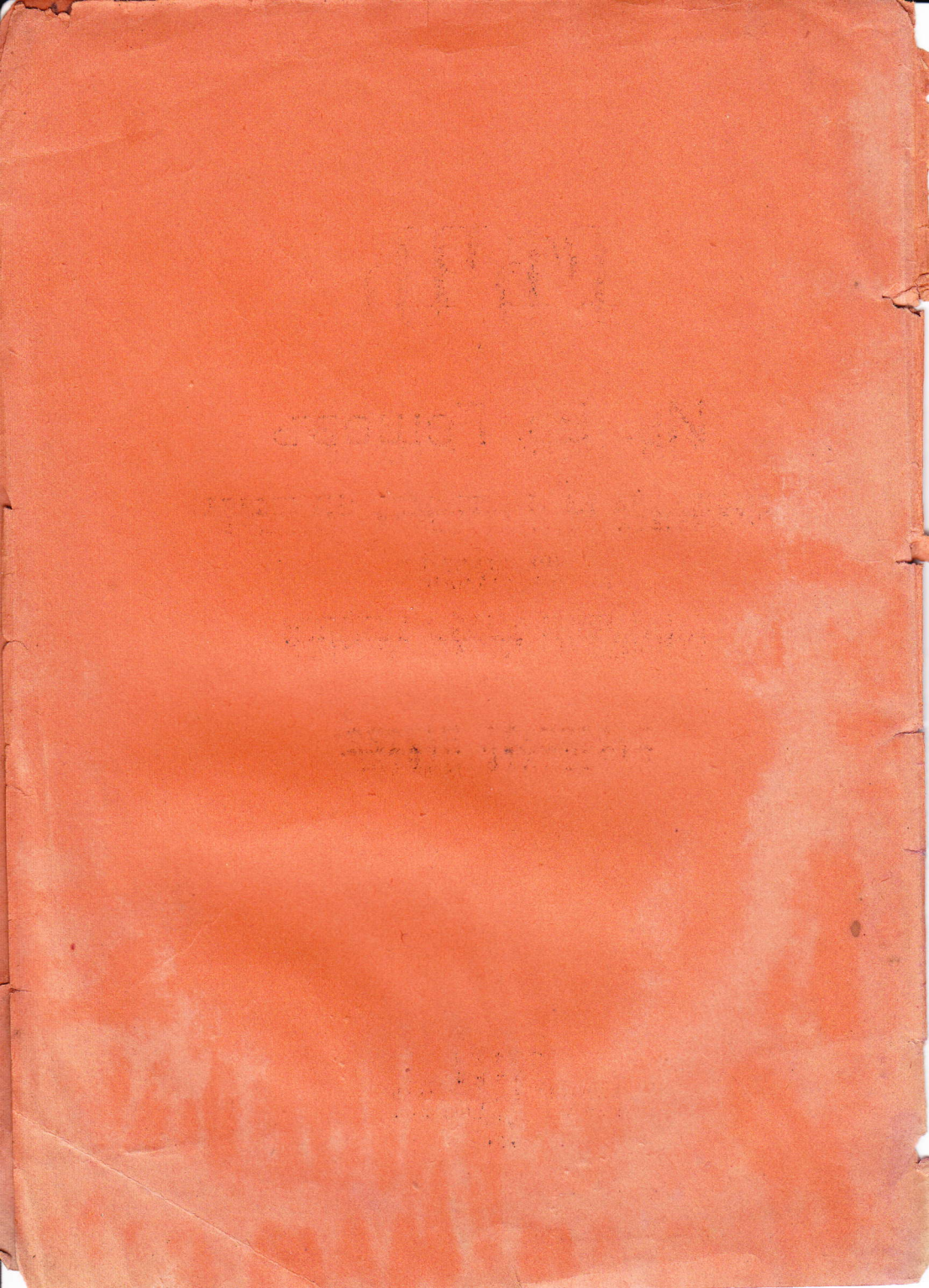
НА

НАРОДНАТА ПАРТИЯ.

СОФИЯ

Печатница „Дневникъ“

1904.

РЪЧЪ

НА

Ив. Ев. Гешовъ

ПРОИЗВЕСЕНА НА 14 ОКТОМВРИЙ 1904 ГОДИНА

ПО СЛУЧАЙ

ДЕСЕТГОДИШНОТО ЮБИЛЕЙНО ПРАЗНУВАНЕ

НА

НАРОДНАТА ПАРТИЯ.

СОФИЯ

Печатница „Дневникъ“

1904.

РѢЧЬ

на
Ив. Ев. Гешовъ

по случай на
Десетгодишното юбилейно празнувание
на
Народната Партия.

Господа,

Прѣди 10 години и нѣколко мѣсеци, на 19 май 1894 г., едно знаменателно, едно епохално събитие потресе цѣла България. Седмогодишниятъ режимъ на Стамболова се повали и 12-тѣ хиляди депеши, които по тоя случай Н. Ц. В. получи, 110-тѣ телеграми отъ учащитѣ се въ чужбина българи и 50-точенната депутация, съставена отъ отборъ столични граждани, която три дена подиръ казаното събитие отиде да благодари на Кнѣза за свалянето на дотогавашния кабинетъ, доказаха най-нагледно, какви чувства на незадоволство отъ сваляния шефъ на правителството, какви чувства на довѣрие къмъ неговия замѣстникъ въдушевляваха цѣлата отечествена интелигенция, цѣлокупния български народъ.

Внушителенъ изразъ на тия чувства даде тогава ораторътъ на споменатата петдесетолетна

депутация, г. М. Д. Балабановъ. Като прѣдстави на Н. Ц. В. оная делегация, състояща отъ г. г. Д-ръ Даневъ, Д-ръ Минчовичъ, Д-ръ Молловъ, Д-ръ Мирковъ, Д-ръ Цачевъ, Алеко Константиновъ, Д. М. Яблански, Д. Х. Коцевъ, Петко Горбановъ, Ив. Грозевъ, Несторъ Марковъ, Ганчо Гавриловъ, Димо С. Пипевъ, Петъръ Черневъ, Матей Поповичъ, Тодоръ Неновъ, Иовъ Титоровъ, Стефанъ Калжповъ. Тома Малковъ, Ив. П. Златинъ, Георги Консуловъ, Дим. П. Сѣсълловъ, Никола Мановъ, Захария Митовъ, Белизаръ Якововъ, М. К. Боботановъ, Георги Апостоловъ, Никола Георгиевъ, Димитръ Михайловъ, Г. п. Попповъ и двадесетъ други граждани, Г. Балабановъ взе думата и каза :

„В. Ц. Височество, ние депутацията, избрана отъ столичнитѣ граждани, за да се прѣдставимъ прѣдъ В. Ц. В., прѣди всичко благодаримъ на В. Ц. В. за дѣто благоволихте тѣй благосклонно да ни приемете.

„При това ние съ голѣма радостъ изпълняваме възложената намъ длъжностъ да Ви изкажемъ отъ страна на столичнитѣ граждани, както чувствата отъ дълбоката имъ признателностъ къмъ В. Ц. В. за блажитѣ Ви намѣрения доказани дѣломъ тия дни чрѣзъ рѣшителността Ви да искате въдворение законността въ нашето хубаво, но всячески, но тежко изпитано чрѣзъ послѣднитѣ години отечество, така и чувствата отъ безграничната имъ прѣданостъ къмъ българския прѣстолъ.

„При просвѣтеното и усърдно съдѣйствие на свѣтниците; които В. Ц. В. сте намѣрили за добръ да привикате сега около себе си, столичнитѣ граждани сж увѣрени, че добритѣ и патриоти-

чески прѣдначертания на В. Ц. В., както и надеждитѣ на българския народъ ще бѣдатъ изпълнени.“

Радостта, признателността и надеждитѣ на депутацията не се задоволиха само съ тия думи. У нея най-напрѣдъ се породи идеята, че новото положение изискваше една нова партия и по нейна инициатива на 3 юния 1894 год., двѣ недѣли по диръ паданието на до тогава властующата партия, горѣспоминатитѣ 50 души граждани, заедно съ още около 250 софиянци, принадлежачи на разни други дотогавашни партии, се събраха, за да обсъдятъ въпроса. Всички безъ изключение бѣха на мнѣние, да се даде единъ конкретенъ изразъ на единството на мисли и чувства, което вълнуваше всички, да се слѣятъ въ една до тогава съществуващитѣ партии и да се създаде отъ тѣхъ една. Разногласие имаше само за названието на партията. Едни прѣдлагаха да ѝ се даде името честна народна партия; други изказаха прѣдпочтението си за названието конституционна партия; трети съединяваха двѣтѣ и искаха да се нарече тя народно-конституционна. Най-послѣ по абсолютно вишегласие се рѣши, да се кръсти тя народна партия. „И така“, пишеше тогава въ *Свободно Слово* едно перо, което сега не служи на народната партия, „днесъ се извърши едно велико събитие, доброволното и чистосърдечно сливание на досегашнитѣ и неотдавна враждебни една на друга консервативна, Цанкова, Каравелова и Радославова партии.“

Едно десетилѣтие едва се е изминало отъ това така наречено „велико събитие“. Много отъ тогава се е казало и писало по него, на много жестока критика сж били подхвърляни отъ оцѣпници-

тѣ на тогава създадената партия не само дѣлата на ония, които останаха вѣрни на нея, на она идеалъ на единство, която тя бѣ създадена да въплоти, но още и самиятъ начинъ на нейното създаване, самото ѝ име и самиятъ *raison d'être* на нейното по-пататъшно съществуване.

Господа, въ тая сжщата година, когато ние празнуваме десетгодишния юбилей на нашата партия, когато България трѣбваше да почете своето двадесетъ и петгодишно самостоятелно съществуване, въ най-обширната и многолюдна конституционна държава на свѣта, най-многобройната политическа партия на земното кълбо чествова петдесетъ-годишнината отъ своето основание. Тя е републиканската партия на американскитѣ съединени държави. И тя се основа въ 1854 отъ хора на разни партии, имѣющи общо само единъ идеалъ — уничтожението на робството — и тя избра едно име, което въ една републиканска държава нѣма никакво програмно значение и което до прѣли четвъртъ вѣкъ се носѣше отъ нейнитѣ противници, демократитѣ, и за нея казаха, че подиръ уничтожението на робството тя бе изиграла вече ролята си, че нѣмаше вече *raison d'être*. Но тя напукъ на всичкитѣ политически метафизици, които у живитѣ народни оргапизми дирятъ формализма на мрътвитѣ книжни теории, не е прѣстанала отъ 50 години да живѣе, да вирѣе и да принася на американското население неоцѣними услуги. Отъ 1860 г. насамъ тя 36 години е управлявала това население, чрѣзъ прѣдсѣдатели принадлежащи ней, когато враждебната ней демократическа партия — въ чието име нѣкои намиратъ по-голѣма психологическа

смисль — го е управлява само 8 години. При първия прѣдседателъ, избранъ отъ тая партия, Америка е имала 31 мил. население. Днесъ тя има 85 мил. При него производството на житото е било 50.000.000 хектолитра, а сега е 175 милиона, богатството на цѣлата република 85 милиарда левове, а сега е повече отъ 500 милиарда. И това богатство не е съсредоточено само въ нѣколко рѣцѣ: благодарение именно на економическата политика на републиканската партия, въ най-голъмата демократическа държава на свѣта нѣма вече не само тѣлесно, но и економическо робство. Свободата, образованието и благосъстоянието не сѣ монополъ само на едно съсловие: тѣ сѣ общо достояние на цѣлия народъ. (В. The Republican Party, a History of its fifty Years' Existence. By Francis Curtis).

И тия услуги републиканската партия принесе на голъмата американска демокрация при всичкитѣ грѣшки, които направи. За тия грѣшки — значителни, често колосални, по нѣкога съдбоносни — нито му е мѣстото, нито му е врѣмето да говоря тука. Достатъчно е да кажа, че тѣ сѣ изтъкнати съ забѣлжителна внушителность въ послѣдното капитално съчинение върху партийното устройство на Англия и Америка — съчинението на P. Ostrogorski, *La Démocratie et l'Organisation des Partis Politiques*.

Ако и най-важната въ всѣко отношение сегашна политическа партия на свѣта направи грѣшки, възможно ли е, господа, и у единъ младъ народъ, като нашия, една нова партия като народната, при оня постояненъ копромисъ между дѣйствителностьта и идеала, който се казва политика, да се не е прови-

нила въ нѣщо? Възможно ли е да не е попаднала въ нѣкои грѣшки на опущение и допущение? Но тия грѣшки толкозъ голѣми ли бѣха, щото да оправдаятъ ония, които се отцѣпиха отъ нея, които се отказаха отъ това, що бѣха одобрили, събориха онова, що бѣха въздигнали? Извинява ли се това тѣхно отцѣпление, потѣпкванието на идеала на сливанието на партиитѣ, възкрѣсванието на погребени вече партии, създаването на нови? И, главното, подиръ като се отцѣпиха отъ насъ, не попаднаха ли въ грѣшки много по-фатални за страната?

Господа, въ тоя тържественъ день на братско събрание, когато празнуваме десетгодишнината на сждбоносното побратимяване на 1894 г., азъ не желая да изкажа небратски думи, дори за тогавашни братия, които ни сж днешни противници. И като оставямъ на историята да се произнесе, дали народни или частни побуждения сж виновни за тѣхното отцѣпление и кой е кривиятъ за партийното раздробление, което днесъ владѣе у насъ, азъ прѣди всичко благоговѣйно колѣнича прѣдъ свѣтлата память на първия ни шефъ и послѣдния прѣдсѣдателъ на нашето Народно Събрание, прѣдъ скжпитѣ ликове на незамѣнимия Д-ръ Стоиловъ и незабравимия Д-ръ Янколовъ, въ чиято честь азъ Ви моля да станете на крака; послѣ поздравлявамъ съ юбилейния ви празникъ Васъ и ония, които останаха вѣрни на идеала отъ 1894 г., вѣрни на народноспасителното сливание на партиитѣ, извършено прѣди десетъ години и най-подирѣ пристѣпвамъ да сподѣля съ Васъ и тѣхъ, по случай на тоя празникъ, нѣкои мисли върху потрѣбата отъ

партии изобщо; върху нуждата от народната партия частно; върху нейната роля въ миналото и нейнитѣ възгледи за бъдещето; върху въпроса, защо ние трѣбва да бъдемъ партизани и то народняци, и какви партизани народняци трѣбва да бъдемъ.

Платонъ още прѣдлагаше да се изгони оня, който не зима участие въ държавнитѣ работи. „Когато въ едно управление, е казалъ столѣтия подиръ него Монтезкьо, всѣкой казва *що ме е грижа?* общото дѣло е загубено.“ Когато въ една конституционна държава, дѣто управлението се върши чрѣзъ партии, всѣкой казва *не ми трѣбва менѣ партия,* тамъ управлението и държавата сж за окайване. Споредъ всички велики мислителци на днешно врѣме, партиитѣ, като необходими органи на конституционния животъ, сж единственитѣ кадри за мобилизиране народа при вътрѣшни опасности и мирни завоевания, при борбата противъ мрака и порока, въ полза на свѣтлината и свободата, на справедливостта и папрѣдка. Споредъ Брайса, който ни дава въ своето класическо съчинение върху американската република едно плѣнително описание на сѣвероамериканскитѣ партии, „духътъ и силата на партиитѣ сж тѣй необходими за туряние правителствения механизъмъ въ дѣйствиe, както парата е необходима за локомотивитѣ или — съ други думи — организацията на партиитѣ служи за органитъ на управлението тѣй, както служи двигателната сила на нервитѣ за мускулитѣ, жилитѣ и коститѣ на челоуѣческото тѣло.“ „Политическитѣ партии, казва Блунчли, въ своя прѣвъсходенъ трудъ по политиката, се проявяватъ толкозъ по-ясно, колкото по-богатъ и

по-свободен е политическия животъ. Историята на римската република, развитието на английската държава и на американския съюз не могат се обясни освѣнъ чрѣзъ борбитѣ на тѣхнитѣ партии. Надпрѣварванието и съперничеството на партиитѣ сж които раждатъ най-добритѣ политически учрѣждения и които изваждатъ на явѣ всичкото богатство на скрититѣ народни сили. Недѣйте, слѣдователно, вѣрва, съ нѣкои страхливи души, че политическиятъ партии сж пещастия или болести на модерната държава. Напротивъ, тѣ сж условието и знакътъ на единъ ягкъ и здравъ политически животъ. Да не принадлежишъ на никоя партия, не е една гражданска добродѣтель и да кажешъ за единъ държавникъ, че е безпартиенъ, е една съмнителна похвала“. Едничкиятъ человекъ, прибавя Блунчли, който има правото и длъжността да не проявява симпатии за никоя партия, е владѣтельтъ. И за това ние виждаме най-независимитѣ материално и най-културнитѣ умствено образци на человекъството, английскитѣ прѣдни хора не само да принадлежатъ всичкитѣ на една или друга партия, но да не жалатъ ни врѣме, ни трудъ, ни пари, за да видятъ възтържествуванието на своята партия. Само у насъ се намѣриха хора, които да викатъ живитѣ, за да оплачатъ мъртвитѣ ужъ партии. Но тѣ свършиха — знаете какъ. Едни въ тъмницата, а други — какъвъ контрастъ! — въ министерското кресло, управляващи съ партии, която управлява най-партизански. Скъпо плаща българскиятъ народъ урокътъ на тия учители, които се постараха да го отучатъ отъ взимание участие въ партийната организация, да му втѣлпятъ народо-

опростаителния принцип на политическото равнодушие. Скъпо ще му струва и поуката на ония наставници, които може-би не злонамъбрено, но въ всѣки случай твърдѣ легкомисленно, поискаха да прѣдставятъ нашата партия за еднакво пакостна, за еднакво недостойна за народното довѣрие.

Щомъ се убѣдимъ въ тая истина, че нѣма по-голямъ народенъ пакостникъ отъ оня, който ни съвѣтва да странимъ отъ партийни симпатии, и нѣма по-лошъ съвѣтникъ отъ оня, който туря всичкитѣ партии на равна нога, въ същия тѣй да река човалъ, и че ние сме длъжни да изберемъ една партия и да залѣгнемъ за побѣдата на нейнитѣ начала, наша втора длъжностъ е да се попитаме, къмъ коя именно партия ние трѣбва да принадлежимъ. И едно малко размисленіе ще ни доведе до заключението, че ако цѣльта на партиитѣ е да се прави добро на массата на народа, то и народната партия трѣбва да се признае за партията, което най-много заслужва нашитѣ симпатии, нашето насърдчване, нашата поддръжка.

Не на едно, кое да е, съсловие, а на цѣлия народъ да служи -- ето кой е билъ девизътъ, какъвъ е билъ идеалътъ на народната партия. Ето и отъ дѣ тя си взе своето име. И тѣй като и това име доста жлъчка подигна, нека кажа най-напрѣдъ и пътемъ нѣколко думи и за него.

Нескромни сме били, ни казаха, като си присвоихме това име, защото и другитѣ партии служили на народа. Както въ други страни, партии, които сж се титулували народни, либерални, демократически, не сж искали да монополизиратъ народа, либерализма, демократизма, тѣй че и ние не

искахме да акапарираме българския народъ. Не искаха да акапариратъ руския народъ и отличнитъ руси патриоти, които прѣди 30—40 години, несъгласни съ прѣкаленоститъ на двѣтъ господствуващи до тогава течения на руската мисль — западничеството и славянофилството — вдигнаха знамето на народничеството. Не искатъ да спекулиратъ съ человѣчеството и блѣстящитъ прѣдставители и защитници на новата френска литературна школа, хуманистическата. Не искаме да монополизираме и ние нашия народъ, а да слѣдемъ въ единъ мощенъ синтезъ културнитъ и економически антители на тоя народъ. И като се примирихме и съ думата народняци, която нашитъ противници ни прикачиха — както отъ противниците се прикачи и на една отъ двѣтъ исторически английски партии названието Tories, разбойници, което назвачие и остана — то ние не направихме, както би рекълъ Валдекъ-Руссо, другиму нѣкому врѣда, освѣнъ може би на езика ни. Нищо по-поучително, господа, отъ писмото, въ което токо-що споменатия държавникъ, когото Франция още оплаква, употребява една подобна фраза за една партия много по-значителна отъ народната, за една партия, която много повече врѣва и вражда подигна, за партията на оппортуниститъ въ Франция. Въ това писмо, отправено до Joseph Reinach прѣвъ октомври 1890, той казва: „Ония, които сковаха това прилагателно (opportuniste), не причиниха пакостъ, въпрочемъ много легка, освѣнъ на французския языкъ. Тѣ изтъкнаха това, що имаше най-поразително въ доктрината на Гамбета. По-събудени или по-доброжелателни, тѣ биха я нарекли *рационална* политика. (Както виждате, Вал-

декъ Руссо не прѣдлага название, което да охарактеризира принципитѣ или психологията на партията). Тѣ прѣдпочетоха да дадатъ да се разбере, до колко тѣ бѣха шокирани да гледатъ да се въздига на висотата на господарственна формула тая истина, че единъ държавенъ мъжъ трѣбва да държи смѣтка за обстоятелствата, за срѣдата, въ която дѣйствува, за настоящето положение на работитѣ и за политическото възпитание на хората. Дълбоката смисль на нуждитѣ, отъ които никой не избѣгва, не бѣше впрочемъ освѣнъ една отъ страницѣта на Гамбетовата политика. Той вѣрваше, че едно несолидно правителство, което живѣе съ устѣпки или отцѣпвания и приема да не бѣде почитано, а, слѣдователно, да не бѣде и слушано, е злѣ приготвено да извърши каква да е социална или политическа реформа; и, като отблѣсваше всѣкакъвъ произволъ, той разбираше да завладѣе за своето правителство всичко, що съставлява законния авторитетъ.“

Стъ тоя високъ политически урокъ като прѣминавамъ къмъ цѣльта и срѣдствата на нашата партия, азъ твърдя, че при служенето си на народа, ние постоянно имахме прѣдъ видъ тия обстоятелства, тая срѣда, тия работи и това възпитание, които ни сочи Валдекъ Руссо. И като се въодушевявахме отъ идеята да направимъ прѣди всичко най-наглѣжащото, ние се обърнахме най-напрѣдъ къмъ удовлетворението на нуждитѣ на масата отъ нашия народъ. И тѣй като тая масса, $\frac{4}{5}$ почти отъ населението, съставляватъ земледѣлцитѣ, къмъ тия земледѣлци, къмъ тия селени, къмъ тия цървулановци, къмъ които единъ нашъ поетъ

напоследне ни канѣше да отидемъ, отидохме и ние. Нѣщо прѣди три мѣсеца францускиятъ публицистъ Michel Delines, като описваше, по случай на смъртта на непрѣжаления руски гений, Антонъ Чеховъ, една срѣща, която той ималъ съ него прѣди години въ Ницца, казваше слѣдното: „Чеховъ обичаше селянитѣ. Имаше голѣма вѣра въ земствата и тѣмѣше да си купи едно малко имѣние до Москва и да взима участие въ засѣданията на тамошното земство, за да подобри положението на мужика. — Мужикътъ, казваше ми той, не чете това, що азъ пиша, та не мога да му бѣда полезенъ другоаче, освѣнъ като се занимава направо съ неговия умственъ и стопански животъ“.

Е добръ, господа, на тия селяни, на които Чеховъ въ последнитѣ години на своето съществуване искаше да посвети своя благороденъ животъ, на тия селяни, прѣдметъ на грижитѣ на най-просвѣтенитѣ умове по всичкитѣ цивилизовани страни на свѣта, ние посветихме нашитѣ първи мисли и усилия. И ние намѣрихме, че ако до 1894 година цѣлото населние страдаше, селянитѣ имаха особени причини да се оплакватъ. Тѣ плащаха прѣки данъци по 12 л. 65 ст. на глава, когато неземледѣлцитѣ плащаха само по 6 л. 15 ст. За последнитѣ бѣше се основала Българската Нар. Банка, за която държавата бѣше внесла единъ капиталъ отъ десетина милиона лева; за селенитѣ бѣха оставени земледѣлческитѣ каси, съ капиталъ почти неувеличенъ. За бѣдѣщи индустрии бѣха се построили и проектирали желѣзници прѣзъ планини и долини, дѣто ужъ водната сила щѣла да прѣдизвика създаването на фабрики; за съществующитѣ и налѣжащи

и въпьющи земеделчески нужди никакви желѣзнопътни линии не биха трасирани. За да упражнятъ своето най-свято право — избирателното — селянитѣ бѣха длѣжни да ходятъ въ градоветѣ. За да получатъ писмо или вѣстникъ, тѣ бѣха принудени да пътуватъ пакъ до градоветѣ. Можеше ли да бѣде нѣщо по-несправедливо отъ това? И ако е вѣрно латинското изречение, че справедливостта е основа на държавитѣ — *justitia regnorum fundamentum* — нашата държава бѣше безъ основа. И тѣй бѣха я оставили послѣдователни режими на либерали и консерватори. Ни единъ отъ тѣхъ не бѣ помислилъ, че тая държава, която добрѣ запознатиятъ съ нея Sir E. Dicey бѣ нарекълъ една селска държава — *the peasant state of Bulgaria* — трѣбваше да покаже малко повече милость къмъ това доблестно население, което, въ обикновени години, полива съ потъ полегата на България и което, въ сѣдбоносни минути, въ Батакъ и Перущица, въ Сливница и Драгоманъ, знае да лѣе и кръвъ за нейната свобода и цѣлокѹпность.

И нашата партия направи, господа, това, що считаеше за своя длѣжностъ да направи къмъ това занемарено население. И въ неговото застояло битие тя внесе прѣсна струя отъ животворна справедливостъ и отъ истински демократизъмъ. Други бѣха отказали да му намалатъ 10 % отъ непосилния поземеленъ налогъ. Народната партия му намали 35 %, унищожи му емляка, отмѣни му серчимата, намали му беглика съ 25 %. Смѣгна отъ гърба му, заедно съ връхнинитѣ, цѣли 15,332,443 лева. И толкозъ нуждни бѣха тия облекчения, щото ни една партия сега не смѣе да ги отмѣни. И ако

въ 1901 год. поземлениятъ налогъ се увеличи съ около 1 $\frac{1}{2}$ милиона, оправданието бѣше, не че много бѣ намаленъ въ 1894 г., а че населението и работната земя се увеличили. Знаемъ, че имаме противници, които твърдятъ, че ако съ една рѣка народната партия намали товара на земледѣлцитѣ, то съ друга го увеличи, като гласува акциза. Но че и самитѣ автори на тия брѣщолевения не ги зиматъ за сериозни, се доказва отъ факта, че тѣ никога не цитиратъ цифри, толкозъ незначителна е сумата отъ дѣйствително постѣпилитѣ акцизи върху необходими за живота прѣдмети, която пада вързъ земледѣлческото население. Като се притурятъ при това внушително намаление на данѣцитѣ, улесненията, които народната партия направи на селската масса, която е и народната масса, чрѣзъ избирателния законъ, за упражнение най-свещеното ѝ гражданско право; чрѣзъ между-селската поща, за сношенията ѝ; чрѣзъ заема отъ 30 милиона на земледѣлческитѣ каси, за кредитнитѣ ѝ нужди и за спасението ѝ отъ съсипване прѣзъ злочеститѣ 1897-90 години и чрѣзъ постройката на желѣзницитѣ, за износа на произведенията ѝ, ще се дойде до заключение, че нашата партия прѣимуществено работи и се трудѣ и разви плано-мѣрна дѣятелность за оня толкозъ обширенъ, колкото и обезправданъ до тогава слой на нашия народъ, за ония селяни, които сж широката основа на нашето държавно устройство, непрѣсхваемия изворъ на нашето народно благосъстояние.

Но като работѣще за това второ освобождение на нашата селска масса, народната партия не прѣнебрѣгна своята длѣжность и къмъ другитѣ еле-

менти на нашия общественъ организъмъ. За неземледѣлцитѣ тя прокара законитѣ за търговскитѣ камари и за настрѣчаване на индустрията и разни други отрасли на производителността, закона за спестовната каса, търговския и еснафския закони, търговскитѣ договори и освобождението отъ прѣкъ данъкъ ония работници, които, споредъ добива на работата си, не могатъ да се обложатъ съ три лева; за политическитѣ осѣдени и изгнаници — закона за амнистията и уреждане емигрантския въпросъ; за църквата — основанието на православна династия, екзархийския уставъ и владѣцитѣ въ Македония; за просвѣщението — реформитѣ по учебното дѣло, автономията на Висшето Училище, отварянето на рисуващото училище; за правосѣдието — наказателния и закона за съдебнитѣ засѣдатели, несмѣняемостта на сѣдиитѣ и отмѣнение военнитѣ сѣдилища за политическитѣ прѣстѣпления; за достолѣбието на народа — облагане чужденцитѣ съ патентъ и полагане основа за отмѣнение на капитулацитѣ; за свободата му — унищожението на черния кабинетъ, либералнитѣ постановления на човия избирателенъ законъ и толерантността спрѣмо митингитѣ, които въ никоя епоха на нашия свободенъ животъ не сѣ били толкозъ многобройни, колкото въ народняшко врѣме. За печата не говоря, за да не бъда принуденъ да спомена името на единъ листъ, който се издаваше въ Бургазъ и който държеше единъ езикъ безподобенъ по необузданността си и въ най-свободнитѣ страни.

Други ще говорятъ подробно за тия току-що изброени дѣла на народната партия. Азъ ще си позволя само да прѣпорѣчя на Вашето внимание

едно сравнение, което ни се налага тъй да се каже отъ самия фактъ, че тая година празнуваме десетгодишния юбилей на нашата партия.

И дѣйствително, отъ тия десетъ години нашата партия петътъ почти прѣкара на властъ, а другитѣ петъ далечъ отъ нея. Когато тя се оттегли отъ властѣта, всичкитѣ други партии, които отъ тогава насамъ се изредиха на управлението, я отрупаха съ критики и хули най-много за нейната финансовата политика, за нейнитѣ дефицити. А тия дефицити! Какъ ни бомбардираха съ тѣхъ, какъ викаха распни, распни его! защото не сме могли, въ срѣдата на коренни данъчни реформи и на неплодородни години, да прѣдвидимъ, какви приходи можехме да имаме. Като че дефицититѣ не сж болести на народното рѣстение, като че други държави не сж страдали отъ тѣхъ, като че Италия отъ обединението си, отъ 1859 до 1898, да не е натрупала послѣдователни дефицити за 6 милиарда и 212 милиона франка, като че не можехме да сключваме и ние безъ дефицити, ако да не бѣхме направили онова облекчение на данъчния товаръ на народната ни масса, за която Ви говорихъ по-горѣ и ония разноси за войската, които сж познати на всички. Кому да приказвашъ! Распни, распни его! защото имало дефицити.

Е добрѣ, господа, нека съпоставимъ дефицититѣ на петътъ народняшки години 1894—1898 съ ония на другитѣ петъ години, прѣзъ които четири други партии управляваха България и ще видимъ, че въпрѣки увеличението на данъцитѣ — на поземелния, на пѣтния и на училищния — и въпрѣки по-добрия приходъ и отъ непрѣки даждия

и отъ други извори — увеличение и по-добър приходъ, които, ако имахме ние, нѣмаше да оставимъ дефицити — разликата между нашитѣ дефицити и тѣхнитѣ е огромна. Прѣзъ нашитѣ 5 години дефицититѣ сж се възкачили, споредъ Глав. Отчетъ за 1903 г. (стр. 125) на 23.234.731 лева, а прѣзъ останалитѣ петъ години — 1899—1903 — споредъ сжщия отчетъ (стр. 125, 26 и 64) и споредъ едно много правдоподобно прѣсмѣтане на дефицита на 1903 г. — на около 60.000.000*) лева. Нека се не забравя, че и дефицититѣ за 1889—1893 г. се възкачиха на 38.021.234. Викаха, когато се оттегли народната партия, че оставила задължения, но тия задължения бѣха за производителни постройки, за които никакъвъ особень държавень заемъ народната партия не склучи прѣзъ петгодишното си управление, когато отъ петъ години насамъ, безъ да се строятъ нови линии, два заема за по сто милиона се склучватъ вече и кой знае, дали всичкитѣ задължения ще се изплатятъ. И по какви условия,

*) Ето точнитѣ цифри споредъ годинитѣ:

1894	2.016.163	1899	10.063.123
1895	3.992.450	1900	15.590.333
1896	7.296.033	1901	5.688.149
1897	6.324.244	1902	6.091.215
1898	3.605.843	1903	22.570.000 приблиз.

Първитѣ седемъ цифри сж вземени отъ стр. 125, осмата отъ стр. 26, а деветата отъ стр. 64 на Главния Отчетъ за 1902. Колкото за дефицита на 1903 г., като се вземе прѣдъ видъ, че прѣзъ нея година се гласуваха за извънредни военни нужди само 25 милиона, ще се дойде до заключението, че дефицитътъ, който не е още точно прѣсмѣтанъ, не ще падне по-долу отъ 22½ милиона приблизително.

господа! Нѣма освѣтъ да сравните условия на единствения заемъ, сключенъ отъ народната партия, она отъ 1897 г. за земеделѣческитѣ каси, съ ония на двата държавни заеми, сключени по-лани и тая година, за да се убѣдите, чия финансова политика се е радвала на по-голѣма вѣра у чуждитѣ банкери-заемодавци, най-вѣщитѣ оцѣнители на държавния кредитъ на свѣта. А, да, знамъ какво ще ми се възрази. Ще ми се каже, че послѣдниятъ заемъ се прави главно за военни нужди, удовлетворението на които е вложително, и че по-първиятъ заемъ се сключи за да се покриятъ не само огромнитѣ дефицити на годинитѣ 1899, 1900, 1901 и 1902, но още и за да се изплатятъ и нѣкои дългове, оставени отъ насъ. На първото възражение ще отговоря, че и въ наше врѣме всичкитѣ военни нужди се удовлетвориха, а на второто, че ако ние оставихме дългове, оставихме и единъ договоръ за тѣхното покриване, износнитѣ условия на който всички съ възторгъ биха сега приели, ако можеха само да се добиятъ.

Азъ можахъ, господа, да продължа това сравнение и по другитѣ клонове на нашето управление, можахъ да поставя успоредъ, какво е било извършено и по тѣхъ въ петътъ години прѣди насъ, въ петътъ наши години и въ петътъ подиръ насъ. Но азъ не пиша нито парламентарната история на България, нито монография върху нашитѣ партии, та нѣма да правя подобно сравнение, а, прѣди да мина по-нататкъ, ще изтъкна само факта, че ако въ послѣднитѣ години се е направило нѣщо, то се дължи въ голѣма частъ на примѣра, даденъ отъ народната партия. Кой каквото ще да приказва,

безспорно е, че плодотворната дѣятелностъ, съ която народната партия ознаменува своето минаване на властъ, не остана безъ влияние и връзъ другитѣ партии. Всички залѣгатъ, когато не сж на властъ, да впишатъ въ програмитѣ си, а когато имъ се въвѣри управлението, да направятъ по нѣщо, за да се не каже, че само народната партия се грижи за уреждането на страната, за развитието на нейнитѣ производителни сили. И въ това отношение, както и въ други, страхътъ отъ народната партия е началото на прѣмъдростта за другитѣ фракции, съревнованието съ нея е остентътъ, който кара на прѣдъ държавнитѣ кола. Безпристрастниятъ историкъ ще оцѣни както заслужава и тая услуга принесена на българския народъ отъ народната партия.

Сѣщиятъ безпристрастенъ историкъ, ако е добръ запознатъ съ въпроса и у дома и въ странство, нѣма тѣй сжщо да натекне на народната партия за едно обстоятелство, за което често ѝ се натеква отъ нейнитѣ противници. Ние се обвиняваме, че говоримъ само за мицали, а не и за бждѣщи въпроси, че нѣмаме писана програма, че не се събираме на програмни конгреси, че не пишемъ програмни статии. Не знамъ, дали политическитѣ програми сж единственното нѣщо, което липсува за да бжде българския народъ щастливъ. Ако истинно-конституционнитѣ народи, като англичанитѣ и белгийцитѣ, позволяватъ на своитѣ исторически партии да ги управляватъ безъ общообсждени партийни програми; ако г. Комбъ, сегашниятъ министъръ-прѣдседател на Франция, си скърпва програмата отъ днесъ за утрѣ, споредъ нуждитѣ на врѣмето

и изненадитѣ, които му правятъ противнициѣ; ако изработени въ конгреси партийни програми вирѣятъ — на книга — особено въ Германия, дѣто нѣма истинско парламентарно управление, то азъ се съмнѣвамъ, дали особено подиръ жестокитѣ разочарования, които имахме съ извѣстни политически програми, ние ще принасяме истинска услуга на народа, като го учимъ да гледа повече на програмитѣ, отколкото на хората. Не че съмъ съ ония, които отъ безпрограмността правятъ програма и отъ безсистемността система. Но мисля, че нѣколко ясни, добри опрѣдѣлени, послѣдователно съблюдавани и съ дѣла подкрѣпени принципи трѣбва да внушаватъ повече довѣрие на населението, отколкото подробни реформи, изказани въ общи думи и турени подъ зависимостта на обстоятелствата. И на ония, които, недоволни отъ изброяването на тия принципи, биха поискали детали, азъ бихъ отговорилъ съ думитѣ на отличния французски публицистѣ, който пише уводнитѣ статии на в. Temps по външната политика и който, прѣди мѣсець и половина, като разискваше писмото, съ което сегашниятъ прѣдседателъ на Съединенитѣ Държави приемваше кандидатурата за прѣдседателъ и прѣзъ идущия четиригодишенъ периодъ, казваше: „Г. Рузвелтъ въ това писмо говори много за това, що е направилъ, малко за онова, що тѣкми да прави. Писмото му е една защитителна рѣчь за миналото, не програма за бъдѣщото. Истина е, че само по себе си това минало освѣтлява това бъдѣще — *il est vrai qu'à lui seul ce passé illumine cet avenir*“. Не помалко истина е, че нашето минало освѣтлява нашето бъдѣще.

Народната партия безъ програма? Не, господа. Тя има програма. Но тая програма е писана въ нашата история не съ думи, а съ дѣла.

Съ дѣла ние засвидѣтелствуваме голѣмото значение, което отдаваме на единъ зазрѣпенъ и високо надъ партизанскитѣ борби въздигнатъ прѣстолъ. Въ наше врѣме се припозна отъ Великитѣ Сили Н. Ц. В., въ наше врѣме окончателно изчезна, за щастие на България, и династическиятъ въпросъ.

Съ дѣла ние ознаменовахме историческия прѣвратъ на 1894 г. по вътрѣшната ни политика, като отмѣнихме управителната система, въ катурванието на които взеха живо участие и двама сегашни министри и която намѣри своето парламентарно осъждане и въ анкетата, рапортътъ на която е подписанъ и отъ единъ трети сегашенъ министръ и като я замѣнихме съ строгото пазение на конституцията, законитѣ и народната пара. А че това строго пазение не е само една праздна дума, се доказва отъ факта, че когато дѣлата на други министри по тая вътрѣшна политика се анкетираха и даваха подъ съдъ, никой не смѣя да прѣдложи да се анкетира въ дѣлата на министритѣ отъ кабинета на народната партия, въпрѣки стоението имъ на властъ прѣзъ петъ години, въ врѣмена въ началото ненормални, и въпрѣки бѣсната яростъ, съ която се нахвърлиха върху тѣхъ тѣхнитѣ противници.

Съ дѣла ние документирахме и не по-малко блѣстящия прѣломъ въ дотогавашната външна политика, като създадохме 2 февруарий 1896 г. И че тоя прѣломъ бѣ спасителенъ за България, се

подтвърдява отъ обстоятелството, че отъ партиитѣ, които подиръ насъ поеха властта, нѣкои изрично, а всички практически направиха отъ тоя 2 февр. 1896 г. единъ отъ краежгълнитѣ камъни на своята министерска програма.

Съ дѣла ние подкрѣпихме нашия принципъ, че трѣбва наистина, при едно конституционно управление, да се управлява, както е казалъ и Гамбета, съ партията, нъ не и за партията. Ние задържахме или приехме въ управлението хора отъ другитѣ партии: ние дадохме постройкитѣ — като почнете съ паралелната и свършите съ Радомирската и Кюстендилската линии — на хора отъ други партии; ние гонихме и съ въвеждането модернитѣ привципи на прогресивността и на Existenzminimum и съ нашитѣ данъчни реформи, не съсловнитѣ интереси на най-ближнитѣ ни приятели, а благо на широката масса; и най-послѣ, ние еднички отъ всичкитѣ партии, касирахме въ събранията ни и наши партизани и не допуснахме на министритѣ да се бъркатъ въ провѣрката на изборитѣ.

Съ дѣла ние доказахме нашето начало, да намалимъ до колкото се може разходния бюджетъ, да ограничимъ до минимумъ числото на държавнитѣ храненияици и да пестимъ народнитѣ срѣдства. Отворете главния отчетъ за 1902, стр. 132 и вие ще видите, какъ бюджетътъ, намѣсто да расте, както е расълъ отъ 1887 до 1894, заведнажъ се е намалилъ. Вникнете по-дълбоко въ подробноститѣ му и вие ще съгледате, какъ намалихме платитѣ съ 7% и какъ само въ централнитѣ управления на министерството на Финансиитѣ и на онова на Търговията и Земледѣлието и въ Смѣтната Палата

числото на чиновниците отъ 252 въ 1894 г. се е намалило отъ мене на 147 въ 1895 и какъ отъ насъ се унищожи и възмутителното законодателно разпореждане, споредъ което чело̀вѣкъ, стоялъ министръ дори и мѣсець, имаше право на годишна доживотна пенсия отъ 6000 лева. Намѣрете стр. 4 отъ статистиката на желѣзниците ни прѣзъ 1903 г. и ще видите, какъ ние строихме желѣзнопѣтни линии съ цѣни съ 50 и повече на стотѣ по-износни отъ другитѣ.

Съ дѣла се охарактеризира и всичката оная грижа за уреждането на разнитѣ клонове на управлението и по всестранното повдигане на населението, доказателства на която ви дадохъ по-горѣ.

И съ дѣла, най-послѣ, ще докажимъ и въ бѣдѣщето, че ние държимъ за тия принципи, които току-що изброихъ, като се мѣчимъ съ още по-голяма строгость да ги прилагаме и като сме убѣдени, че нашиятъ народъ, който, съ естествения си здравъ разсѣдѣкъ, не дири въ своитѣ партии непогрѣшимость, а поправимость, ще стумѣ да оцѣни както заслужаватъ и нашитѣ минали дѣяния и нашитѣ бѣдѣщи намѣрения.

Но съ формулирането на тия принципи, господа, ние не мислимъ да сме изчерпали това, що ние считаме за наши задачи. Послѣднитѣ събития тикнаха у насъ на първи планъ въпроси, които една партия ще се осѣди, ако игнорира. По тѣхъ вие ще намѣрите писано много въ партийнитѣ вѣстници, но вищо въ партийната програма Толкозъ по-голяма длѣжностъ се налага намъ да подложимъ нашето мнѣние върху тѣхъ на Вашето просвѣтено одобрѣние и на благосклонното обсеждане на българския народъ.

Единъ отъ най-разискванитѣ напослѣдне въпроси бѣ, дали Короната има право да свали единъ кабинетъ, който се ползува съ довѣрието на Камарата, а, подиръ това, да разтури тая послѣдната. Нашето мнѣние по тоя въпросъ, господа, е че при изричнитѣ постановления на Конституцията (чл. 136 и 152) и при Събранията насилствено избрани отъ непопулярни, споредъ самото тѣхно призвание, партии, каквито сме имали, да се твърди, че Короната нѣмала това право, е да се принася лоша услуга на България. Ние поддържаме, че Короната може и е длъжна да разтуря събрания, които не сж изразъ на свободната воля на народа, или които, избрани при други условия, сж прѣстанали да бѣдѣтъ вѣрно и пълно отражение на настроението, създадено отъ новото положение. Ние твърдимъ, че поставено на тая почва, правото на Короната да разпуща Събранието и да свали правителството поддържано отъ него, е едно конституционно срдство за да се даде удовлетворение на народната воля и тѣй, при отсъствие на другъ способъ, да се възстанови безъ потресение нарушеното съгласие между народа и неговото прѣдставителство. Но ние твърдимъ сжщеврѣменно, че Короната не трѣбва да се съвѣтва да разтуря събрания, които очевидно сж продуктъ на свободни избори и се радватъ на народното довѣрие.

Една тежка народна болка е станалъ македонскиятъ въпросъ. България сама, безъ Великитѣ Сили, не може да изцѣри тая болка. България сама не трѣбва да допуша безнадежни движения, или да се впуща въ безисходни авантури. Но България трѣбва постоянно да е готова да подпомогне

усилията на отвъдрилскитѣ сънародници за осъществление ония минимални искания, за които тѣ сега се домогватъ. Тия минимални реформи, които правятъ честь на тѣхното умѣние да си поставятъ граници и които ще да докаратъ толкозъ желаното отъ всички и тѣй необходимото за България успокояване на Балканския полуостровъ, трѣбва да се добиятъ, но не съ срѣдства и при условия, които могатъ безъ полза да нанесатъ нови злоцастия на тѣхната измъчена татковина и да причинятъ моралното дискредитиране и материалното фалиране на България. Съ постоянни въоръжения и несвоеврѣмenni опитвания за осъществението на велики, но неузрѣли още идеи, сж се обанкрутили нѣкои държави, които могатъ да ни послужатъ за примѣръ. Финансово фалиралиятъ не може да бѣде военно дѣеспособенъ. А въ интереса прѣди всичко на въшнитѣ българи е, България да бѣде въ всѣко отношение единъ дѣеспособенъ факторъ.

Но не е само македонския въпросъ, господа, който може да обанкрутира България. Тя може да фалира и отъ разточителността на неотговорни министри и отъ равнодушието на нашето население къмъ дѣлата на тия министри. Затова, успорѣдъ съ грижата за нашитѣ братия прѣзъ планината, трѣбва да върви и старанието да избавимъ и братята, които сж най-близо до насъ и за които ние сме по-прѣко отговорни, отъ тоя злощастенъ законъ, който прави министритѣ неотговорни, и отъ тоя страхъ при изборитѣ, който се всѣва у нашето население и отъ това безгрижие, което се проявява отъ него. Ние трѣбва да се проникнемъ отъ идеята и да залѣгнемъ да я втѣлпимъ у

нашитѣ избиратели, че додѣто тѣ пращатъ мнозинство и на най-непопулярнитѣ партии, стига послѣднитѣ да ги сплашатъ, България не може да бѣде гарантирана отъ изненади и катастрофи. И ние трѣбва да въздѣйствуваме върху тия избиратели, прѣди всичко, съ образованието — като залегнемъ за постиганieto на оня спасителенъ идеалъ, всичкитѣ ни дѣца да минаватъ прѣзъ основното училище — а послѣ и съ пeчaтa, па трѣбва да обмислимъ и други мѣрки, да обсъдимъ и други реформи въ нашето административно и финансово законодателство, за да направимъ нашето избирателно тѣло по-независимо, по-безстрашливо прѣдъ административнитѣ и финансови власти. И най-послѣ, трѣбва да изучимъ и необходимитѣ измѣнения въ избирателния законъ.

И, все въ тоя родъ на мисли, да се махнатъ елементитѣ и влиянията, които тероризиратъ и развращаватъ нашето население, нашата партия е на мнѣние, че съ единъ добръ обсъденъ законъ трѣбва да се гарантира самостоятелността и относителната осигуреност на едно добръ пробрано, просвѣтено и честно чиновничество, за да може отъ една страна и народната работа да се върши отъ единъ спокоенъ за своето бѣдѣше чиновнишки персоналъ и, отъ друга, да се намали до минимумъ и числото на ония кандидати за държавната трапеца, които сж тъй губелни и за политическото и економическото развитие на нашето отечество.

Най-послѣ, ние мислимъ, че това економическо развитие на населението ни, което току-що спомѣнахъ, трѣбва рационално и планомерно да се насърчава, като, при другитѣ цѣлесъобразни мѣрки,

се подпомогне систематически и на онова кооперативно движение, което е направило отъ Дания една образцова въ стопанско отношение страна. Значителниятъ ни износъ тая година, — и Вие знаете, какво народната партия съ своитѣ линии и конвенции и мѣрки е допринесла за увеличението на износа у насъ — дава ни надежда за едно още по-блѣсково развитие въ бъдъще.

Ето, господа, нашитѣ възгледи върху главнитѣ въпроси, които въ послѣднитѣ мѣсеци сж занимали нашето обществово мнѣние. Не безъ колебание азъ ги изнасямъ прѣдъ Васъ, защото задачитѣ, до които тѣ се отнасятъ, сж отъ най-трудноразрѣшитѣ. Двѣ отъ тѣхъ, за да се разрѣшатъ, ще искатъ, може би, усилията и жертвитѣ на много фактори и дълги години. Но наша длъжностъ бѣше, да впишемъ въ нашето знаме и цѣлитѣ, които ще гонимъ по тѣхъ и като изброимъ на него нашитѣ основни принципи извлѣчени изъ нашитѣ дѣла, да го вѣвѣримъ Вамъ.

И като Вие го вѣвѣряваме, Господа, ние Вие молимъ да се проникнете отъ идеята, че не е само знамето, което води къмъ побѣда, а и рѣцѣтѣ, които го държатъ. Ако тѣ сж крѣпки и чисти, ако тѣ сж научени да го въздигатъ надъ всѣка калъ и смрадъ, които могатъ да оцанатъ и него и тѣхъ, ако тѣ сж рѣшени да го развѣватъ не за частни облага, а за общото благо, то и народътъ, който не сжди само по програмата, а и хората, сигурно ще помогне да тържествува това знаме и да се благословятъ тия рѣцѣ. Затова и азъ, като пристѣпвамъ съ нѣколко само думи да третирамъ и послѣдната частъ отъ моята рѣчь — какви кар-

тизани и народняци ние трѣбва да бъдемъ — ще си позволя прѣди всичко, макаръ и да ми се види да съмъ злоупотрѣбилъ вече съ чужди цитати, да Ви напомня думитѣ за партиитѣ изобщо на споменатия вече политически мѣдрецъ, Блунчли:

„Една партия, казва той, както самата латинска дума *pars*, отъ която името ѝ иде (и която означава *часть*), показва, е всѣкога една часть отъ народа. Тя не прѣдставлява, слѣдователно, освѣнъ чувствата на една часть отъ народа и не трѣбва никога да се прѣвзима и прѣввзнася, като се отождествява съ страната. Може да се бори съ другитѣ партии, не може да ги игнорира, нито пъкъ да се мъчи да ги унищожи. Една партия не може да съществува сама; съществуването на други партии е, което ѝ дава животъ и битие“.

И тѣй, като скромно съзнаваме, че не сме цѣлия народъ, а часть отъ него, ние трѣбва нашитѣ интереси да подлагаме на неговитѣ; да бъдемъ прѣдани прѣди всичко на отечеството, а послѣ на партията; хора първо патриоти, а сетнѣ партизани. Да имаме за лозунгъ думитѣ. ще облаги частни, а благо обще. И като послѣдствие отъ това, да чакаме нашата прѣхрана не отъ партията, а отъ нашия трудъ. Не насъ да поддържа партията, а ние нея. Не сторимъ ли това, туримъ ли нашитѣ интереси по-горѣ отъ ония на страната, чакаме ли само частни ползи отъ партията, ние не сме вече партия, а котерия или клика.

Подиръ това, къмъ всички ония честни наши сънародници, които нѣматъ нашитѣ убѣждения, трѣбва да се отнасяме съ онова зачитание, съ което очакваме и тѣ да се отнасятъ къмъ насъ. Да се

стараемъ да ги убѣдимъ, че нашата платформа е най-здравата. Не убѣдимъ ли ги, да не прибѣгваме спрѣмо тѣхъ къмъ онова слѣпо и безразсѣдно партизанство, коего е изворътъ на сѣдбоносни злини.

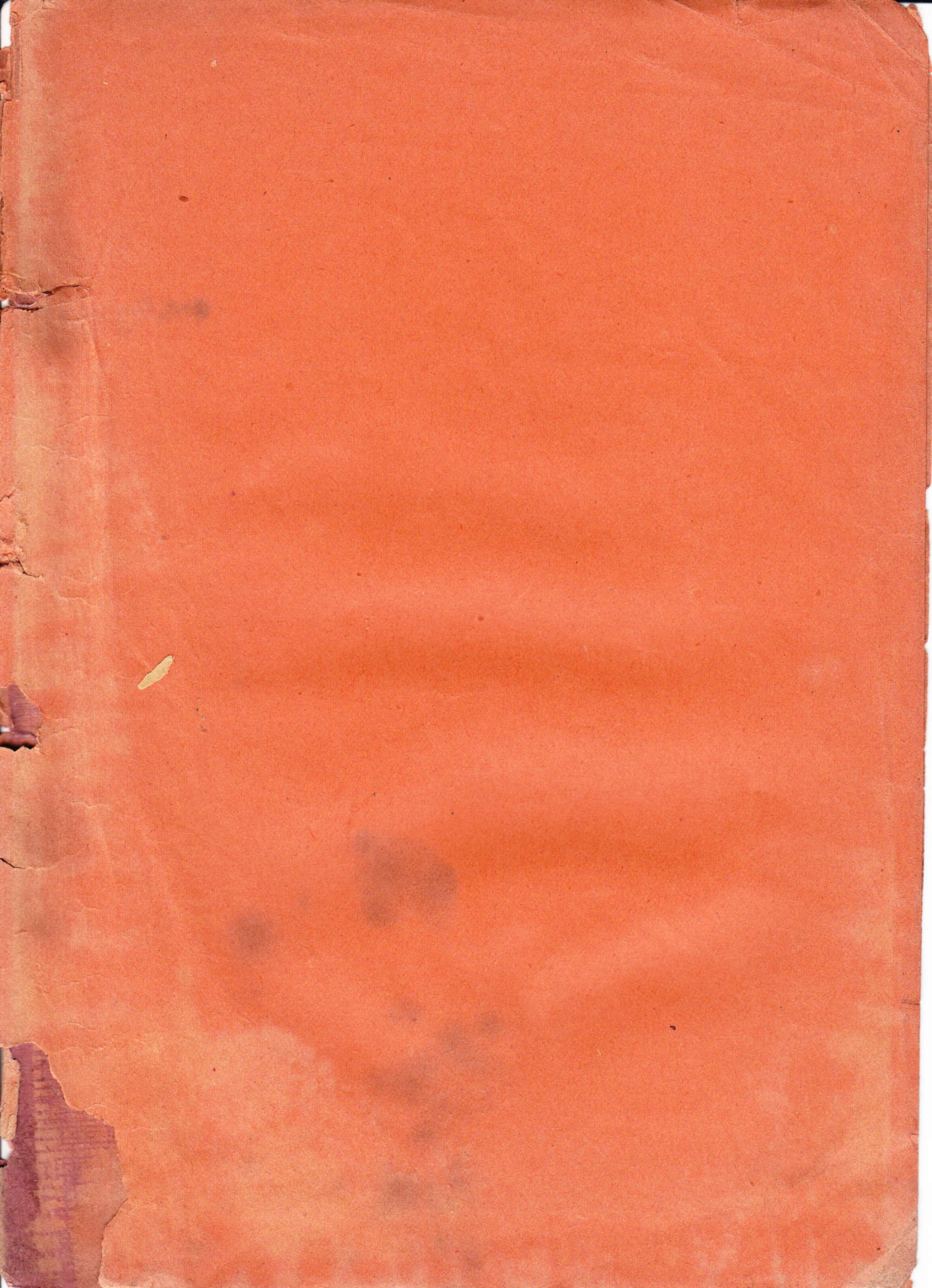
И най-послѣ, да се боримъ, да жъртвуваме и врѣме и трудъ и спокойствие, за да печелимъ ратници и побѣди, за да възтържествува нашето знаме. Но да не забравяме, че на това знаме е писано прѣди всичко девизътъ, че ние служимъ на народа, та въ моменти сѣдбоносни, по въпроси, които сѣ общи или не искатъ пожъртуванието на наши убѣждения, ние трѣбва дори да съдѣйствуваме на всичкитѣ свѣсни людие отъ други партии въ служение на народа.

Азъ наблѣгамъ, господа, на думитѣ честни и свѣстни, защото съ безчестници и прѣстѣпници, съ хора, които съ нечисти рѣцѣ носятъ увалени знамена, ние не можемъ да работимъ. Въ името на отечеството насъ често канятъ да имъ дадемъ съдѣйствието си. Въ името на отечеството водители на други партии приеха да служатъ на политически противници, до скоро прѣдставлявани отъ тѣхъ за най-пакостни на България. Ние не можемъ да сторимъ това. Самоотвържено и често съ голѣми жъртви отъ петъ години насамъ ние се мѣчимъ да изпълнимъ до колкото можемъ своята роля на опозиция, легална, нѣ неустѣпчива, една роля на освѣтителка на обществото и вразумителна на властимѣющитѣ, една роля необходима въ всѣка конституционна държава и ползата на която само слѣпцитѣ не могатъ да видятъ и оцѣнятъ. И по тоя начинъ ние даваме единъ урокъ отъ високо възпитателно значение на нашето отечество.

При служение на това отечество, ние можемъ да срѣщнемъ у частни личности много пѣти недосатѣчно оцѣнение, а по нѣкога и незаслужена не-благодарность. Ние не трѣбва да се отчайваме. Неразбранщина и непризнателность се срѣщатъ и у народи много по-напрѣднали, дѣто тѣ не сѣ тѣй извинителни както у насъ. Много право е казалъ Валдекъ-Руссо, че „прѣди да бждатъ мъдри, хората трѣбва да сѣ били дълго врѣме свободни“. Ние трѣбва да се въоръжимъ съ търпение и да залѣгнемъ съ думи и дѣла, съ поука и примѣръ, щото именно чрѣзъ тая свобода и нейнитѣ блага да се възпита въ политическа мъдрость и нашиятъ народъ.

И тѣй ние ще докажемъ, че сме достойни за името му, което носимъ; достойни за подкрѣпата му, която въ 1894 и 1896 ни позволи да му бждемъ полезни; достойни за симпатиитѣ, които въ настоящето той тѣй изобилно и насърдително проявява къмъ насъ при законодателнитѣ и общински избори; достойни най-послѣ и за мандата, чрѣзъ който въ бждѣщето се надѣемъ да ни даде той възможность, да му принесемъ услуги не по-малко цѣнни и блѣскави отъ ония, които, благодарение и на довѣрието на Негово Царско Височество, му принесохме въ недалечното минало.

10